

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-5>**Сидоренко К. В.**

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3231-2247>

Шеремет О. В.

старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу, Національний авіаційний університет

Sydorenko Kateryna, Sheremet Olha
National Aviation University

НАСЛІДКИ COVID-19 ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРШІ ПІДСУМКИ 2020 РОКУ

Метою статті є комплексна оцінка наслідків COVID-19 для світової економіки в розрізі окремих регіонів, індустрій та форм міжнародних економічних відносин. На початку 2020 р. світ охопила пандемія COVID-19. Задля збереження життів громадян та цілісності системи охорони здоров'я країни світу вимушені були вдаватися до радикальних заходів – локдаунів, які включали повне чи часткове зупинення міжнародного сполучення та скорочення економічної активності. Такі дії мали негативний вплив на світову економіку: падіння світового виробництва, скорочення міжнародного попиту, зростання рівня безробіття та бідності, зменшення потоків прямих іноземних інвестицій. Ситуація досягла рівня Великої депресії 1930-х років. Криза COVID-19 по-різному уразила регіони світу, що й потребує ґрунтовного дослідження. Методологічну основу дослідження становлять як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання: описово-аналітичний, аналізу і синтезу, методи кількісних та якісних порівнянь. Інформаційною основою статті є дослідження та періодичні публікації зарубіжних учених-економістів, матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій. За результатами дослідження було встановлено, що світова економічна криза, спричинена COVID-19, почалася з Китаю, який ужив надзвичайно жорстких карантинних обмежень і вже на кінець 2020 р. демонстрував економічне зростання, і поступово поширилася на Європу, Північну Америку та решту країн світу. Найбільш відчутними були негативні наслідки COVID-19 для розвинених країн із високою часткою осіб похилого віку в загальній структурі населення, які є найбільш уразливими перед захворюванням. Європа – регіон, що постраждав чи не найбільше. Для Латинської Америки, Африки й частини країн Азії, що розвиваються, криза COVID-19 зумовила перманентні економічні проблеми та стихійні лиха: слабкість фінансової системи, великий обсяг державного боргу, високу залежність від цін на ринках сировини, нашієтя сарани тощо. Розвинені країни були більш стабільні, тому проводили масштабні програми підтримки бізнесу та домогосподарств, особливо ефективними були програми кредитування та збереження робочих місць. Тоді як країни, що розвиваються, менше постраждали від поширення захворюваності, але не мали фінансового ресурсу для розгортання масштабних державних програм допомоги. З'явилися нові диспропорції у структурі світової економіки. Окремі галузі зазнавали величезних збитків і опинилися на межі виживання (туризм, готельно-ресторанний бізнес, сфера розваг тощо), суттєво збільшився рівень безробіття; інші, навпаки, працювали на повну потужність 24/7, і працівники вимушені були працювати понаднормово. Потіки прямих іноземних інвестицій скоротилися нижче рівня 2008–2009 рр. Найменше інвестицій надійшло у розвинені країни. Більшість прямих іноземних інвестицій припало на 2020 р. в операції злиття та поглинання, тоді як найбільше постраждало інвестування у наявні виробничі активи. Очікується збереження цієї тенденції й у 2021 р. За прогнозом, 2021 р. має закласти початок економічного відновлення, але вийти на рівень 2019 р. навряд чи вдасться. Результати роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і практичному розробленні під час планування та реалізації антикризових стратегій країн.

Ключові слова: світова економіка, економічна криза, глобальна рецесія, COVID-19, пандемія, програми державного кредитування, програми збереження робочих місць.

IMPACT OF COVID-19 ON WORLD ECONOMY: THE FIRST SUMMARY OF 2020

The purpose of article is to comprehensively assess the consequences of COVID-19 for global economy, regions, industries and different forms of international economic relations. In early 2020, the world was hit by the COVID-19 pandemic. To save the lives of citizens and the integrity of the health care system, countries were forced to resort to radical measures: lockdowns, which included the complete or partial cessation of international traffic and the reduction of economic activity. Such actions had a negative impact on the world economy: a drop in world production, a decrease in international demand, an increase in unemployment and poverty, a decline in FDI flows. The situation has reached the level of the Great Depression of the 1930s. The COVID-19 crisis has affected regions in different ways. The research methodology combines general and special methods of scientific knowledge: descriptive-analytical, analysis and synthesis, methods of quantitative and qualitative comparisons. The information basis of the article is research and periodical publications of foreign economists, materials and analytical reports of international organizations. The results of the study revealed that the global economic crisis caused by COVID-19 started with China, which applied extremely strict quarantine restrictions and already at the end of 2020 showed economic growth. And gradually spread to Europe, North America and the rest of the world. The negative impact of COVID-19 on developed countries with a high proportion of the older people among the population most vulnerable to the disease has been most noticeable. Europe is the region that has suffered the most. For Latin America, Africa and parts of developing Asia, the COVID-19 crisis has been burdened by permanent economic

problems and natural disasters: the weakness of the financial system, large public debt, high dependence on commodity prices, locust infestations etc. Developed countries had a margin of stability, so they conducted large-scale programs to support business and households, especially effective were credit guarantee and job preservation state programs. While developing countries were less affected by the spread of the disease but did not have the financial resources to deploy large-scale government assistance programs. New imbalances have emerged in the structure of the world economy. Some industries suffered huge losses and found themselves on the brink of survival (tourism, hotel and restaurant business, entertainment, etc.), unemployment rose significantly; others, on the contrary, worked at full capacity 24/7 and workers were forced to work overtime. FDI flows fell below the level of 2008–2009. The least FDI came to developed countries. Most FDI accounted for mergers and acquisitions in 2020, while investment in existing production assets suffered the most. This trend is expected to continue in 2021. According to the forecast, 2021 should mark the beginning of economic recovery, but it is unlikely to reach the level of 2019. The results of this study could be used in further research, also as in development, planning and implementation of state crisis strategies.

Keywords: global economy, economic crisis, global recession, COVID-19, pandemic, credit guarantee state programs, job retention state programs.

JEL classification: E21, E69

Постановка проблеми. 2020 р. – надскладний рік для світової економіки. Система охорони здоров'я багатьох країн була перевантаженою, і локдаун став єдиним дієвим інструментом утримання поширення коронавірусної інфекції. Своєю чергою, це спричинило економічну кризу, яка швидко набула глобальних масштабів і доросла до рівня Великої депресії 1930-х років.

Зокрема, за оцінками Міжнародної організації праці [3], понад 500 млн робочих місць, переважно в країнах, що розвиваються, опинилися під загрозою, з яких до кінця 2020 р. понад 100 млн було повністю ліквідовано. Приблизно 90–120 млн осіб опинилися за межею бідності.

Соціально-економічних утрат зазнали всі без винятку країни світу. Однак рівень цих утрат, чинники, які їх зумовлювали, та перспективи відновлення національних економік у 2021 р. різняться. Сьогодні вплив та наслідки пандемії для світового господарства є недостатньо вивченими й досліджуються багатьма вченими, потребує першочергового комплексного розв'язання питання пошуку інструментів та механізм виходу з криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив криз на розвиток економік окремих країн світу досліджували такі відомі теоретики, як Дж.М. Кейнс, М.Д. Кондратьєв, П. Самуельсон, М. Туган-Барановський, Р.Дж. Хоутрі, Й. Шумпетер, а також такі сучасні науковці, як С. Борисова, Ю.Н. Вайт, В.Н. Гецманн, Р. Головіна, Ч. Гудгарт, Н.С. Карвацька, К. Кошечко, О. Матусова, Ю. Ткаченко, В. Юрчишина та ін. Дослідженню особливостей світових економічних криз та вирішенням питання збалансованого відновлення світової економічної системи присвячено наукові праці таких учених, як О. Данилов, К. Ерроу, Ф. Кідланд, Е. Прескотт, О. Терещенко, Дж. Тобін, Г. Шамборовський, Ю. Шембель, Дж. Штігліц.

Своєю чергою, спроби визначити ступінь ураження економік окремих країн та світової економіки загалом, спрогнозувати рівень економічного падіння та час, необхідний для відновлення економік, оцінити ефективність реагування національних урядів на негативні економічні наслідки поширення COVID-19 та ін., робили багато науковців світу та експерти різних міжнародних організацій. Зокрема, експерти Міжнародної організації праці були зосереджені над розробленням питання зростання рівня безробіття. Фахівці Міжнародного валютного фонду спробували оцінити рівень ураження національних економік кризою COVID-19 та зробили прогнози щодо часу, необхідного для їх відновлення. Експерти ЮНКТАД розглядали проблему

в розрізі окремих напрямів, зокрема вплив кризи COVID-19 на інвестування, торгівлю тощо.

Науковці розглядали кризу COVID-19 як на глобальному, так і на національному рівні. Так, учені С. Аум, Сі Лі та І. Шин провели наукове дослідження негативного впливу COVID-19 на національну економіку Південної Кореї, якій удалося уникнути локдаунів [5].

Різні науковці у своїх дослідженнях звертали увагу й на ефективність національних політик у протидії поширенню коронавірусної інфекції та мінімізації негативних наслідків локдаунів для національних економік. До числа таких належать О. Бланчард, Т. Філіппон та Дж. Пісані-Феррі [7].

Дослідженню специфіки останніх світових криз, а також спробам проаналізувати сучасні антикризові стратегії розвинених країн світу, обґрунтувати інструменти та механізми подолання кризових явищ у світовій економіці присвячено наукові напрацювання Н.О. Грицюк, Т.В. Сак [2], К.В. Сидоренко [1].

Однак проблематика глобальної кризи COVID-19 та її наслідків для національних та світових економік є широкою та багатогранною. Зокрема, актуальним є комплексний погляд на це питання, який дасть змогу цілісно поглянути на всю картину.

Мета статті полягає у здійсненні комплексної оцінки наслідків COVID-19 для світової економіки у розрізі окремих регіонів, індустрій та форм міжнародних економічних відносин.

Виклад основного матеріалу. Поширення коронавірусної інфекції у світі змінило пріоритети з економічного зростання у бік збереження людського життя та цілісності системи охорони здоров'я. Тому багато економік світу вимушені були піти на локдаун, спершу навесні 2020 р., який МВФ іменує не інакше як Великий локдаун, а потім хвилеподібно – у міру збільшення захворюваності. Як наслідок, порушення глобальних ланцюгів створення доданої вартості та постачання, скорочення доходів домогосподарств і бізнесу, скорочення споживчого та інвестиційного попиту. Превалювання ж негативних очікувань щодо економічного поживлення та відновлення, паніка та розгубленість населення сприяли загостренню кризової ситуації в економіці, не менше ніж локдаун. Економічна активність різко скоротилася навіть у країнах із м'якою політикою соціальної ізоляції через високий ступінь цілісності сучасної світової економіки, взаємозалежність та взаємозумовленість національних економік.

Скорочення обсягів виробництва у першому півріччі 2020 р. було більш стрімким, аніж у 2008–2009 рр. А для деяких країн було зафіксовано навіть рекордні темпи економічного спаду. За даними ЮНКТАД, сві-

това економіка станом на кінець 2020 р. знаходилася у стані глобальної рецесії, що відповідає показникам Великої депресії 1930-х років.

Обсяг світового ВВП у 2020 р. скоротився на 4,3%. При цьому підрахунки ЮНКТАД є більш оптимістичними за прогноз МФВ, здійснений у червні 2020 р., – 4,9%. Якщо ж урахувати, що середній темп зростання світової економіки у 2017–2019 рр. становив 3%, то скорочення світового доходу в 2020 р. становить 6,4% порівняно з прогнозними показниками на 2020 р. [4, с. 2].

За попередніми оцінками ЮНКТАД, падіння ВВП у Північній Америці у 2020 р. – 4,5%. Таке стрімке падіння ВВП характеризує передусім США, незважаючи на масштабну державну програму ліквідації наслідків кризи COVID-19. За попередніми прогнозами, у 2021 р. очікується зростання ВВП на 2,8% для країн Північної Америки. Однак на відновлення економіки США продовжать негативно впливати високий рівень безробіття й труднощі у наданні кредитів для сімей із низьким рівнем доходів та малому та середньому бізнесу (МСБ). Також очікується, що Канада наслідуватиме політику США у подоланні наслідків COVID-19 через високий ступінь інтеграції країн. Однак Канаді буде притаманна дещо вища волатильність через її вищу залежність від падіння цін на нафту, спричинених кризою COVID-19.

Для країн Латинської Америки та Карибського басейну падіння ВВП у 2020 р. – попередньо 9,6%. Тоді як очікуване зростання у 2021 р. – 3%. Однак такі показники зумовлені не лише негативними наслідками COVID-19, а й фінансовими негараздами та низькими темпами економічного зростання, що мали місце ще до початку пандемії, й історично сформованою залежністю від коливання цін на сировинні товари та стану міжнародних фінансових ринків.

Ще до початку пандемії низькі темпи економічного зростання характеризували Бразилію, а в Мексиці зростання економіки зупинилося, що призвело до значних фінансових дисбалансів в обох країнах.

Економіка Аргентини вже у 2019 р. перебувала у стані рецесії, демонструвала високі темпи інфляції, низьку платіжну спроможність та фінансові дисбаланси.

За таких вихідних умов очікується, що економічні наслідки COVID-19 будуть найбільш несприятливими у регіоні Латинської Америки та Карибського басейну порівняно з іншими країнами, що розвиваються.

Якщо робити поправку на факт економічного спаду в Латинській Америці та Карибському басейні ще на кінець 2019 р., то регіоном, який найбільше постраждав від COVID-19, є Європа (включно з Туреччиною та Російською Федерацією). Падіння ВВП – 7%. Протягом першого кварталу 2020 р. Європа перетворилася на центр процвітання COVID-19 і ввела жорсткі карантинні обмеження, які негативно відобразилися на її економіці. Очікування на зростання у 2021 р. – 3,5%.

Економіка Великої Британії демонструвала ознаки спаду протягом 2018–2019 рр. та тлі переговорів щодо виходу з ЄС, ситуації невизначеності з Brexit протягом кількох останніх років та загального скорочення світового попиту. Заплановані переговори щодо підписання торговельної угоди з ЄС та ініціація масштабної інвестиційної програми були практично зняті з порядку денного 2020 р. поточною санітарно-епідеміологічною ситуацією як у країні, так і в Європейському регіоні у цілому.

Італія та Іспанія – дві країни, що демонстрували найвищі показники захворюваності на коронавірусну інфекцію у Європі, у зв'язку з чим увели надзвичайно жорсткі карантинні обмеження, які були найбільш суворими та тривалими порівняно з іншими країнами Європи. Існуючі обмеження на заходи фінансової політики заважали урядам цих країн ефективно діяти у просторі програм економічної допомоги та економічного відновлення.

Тоді як уряд Німеччини, навпаки, впровадив масштабні програми державної підтримки (найбільш амбітні та масштабні у Європі). Завдяки цьому негативні наслідки COVID-19 для національної економіки Німеччини були помірними порівняно з іншими європейськими країнами.

Негативні наслідки COVID-19 для економіки Російської Федерації, з-поміж іншого, визначалися зниженням цін на нафту-сирець на міжнародних ринках, що спричинило значне зниження експортних доходів. Однак при цьому міжнародні резерви Росії все ще перевищують її боргові зобов'язання, що зумовлює достатній рівень стабільності фінансової системи.

Туреччина ж ще до початку пандемії залежала від короткострокового капіталу та високої вартості обслуговування боргових зобов'язань, деномінованих в іноземній валюті. Тобто це є перманентним, а не ситуативним, спричиненим COVID-19 ризиком для національної економіки.

Східна Азія, за попередніми оцінками ЮНКТАД, у 2020 р. продемонструвала навіть 1% зростання економіки. Цей регіон першим зазнав впливу поширення COVID-19, першим увів жорсткі карантинні обмеження та першим увійшов в етап економічного відновлення. На 2021 р. прогнозними є 7,4% зростання ВВП. При цьому країни регіону відчують негативний вплив глобальної кризи COVID-19 на міжнародний попит, оскільки їхня промисловість високо інтегрована у глобальні ланцюги створення доданої вартості та постачання і залежить як від внутрішньорегіонального, так і від зовнішнього попиту.

Така регіональна динаміка 2020 р. більшою мірою зумовлена саме вектором розвитку економіки Китаю: до початку пандемії мали місце висхідна тенденція до економічного зростання, активна інтервенція держави у боротьбу з поширенням захворюваності та високий стимул для відновлення після потрясіння. Очікується, що саме ці чинники забезпечать й економічне зростання у 2021 р. як Китаю, так і регіону в цілому.

Економіці Японії загрозувала рецесія ще до COVID-19 через підвищення податків наприкінці 2019 р. Щодо прогнозу на 2021 р., то очікуються високі темпи економічного відновлення передусім завдяки великим обсягам державної допомоги для бізнесу та домогосподарств [4, с. 29–30].

Досить поміркованою була політика Південної Кореї у протидії поширенню захворюваності, завдяки чому вдалося уникнути зупинення виробництва та економічної активності, мінімізувати негативний вплив пандемії на економічне зростання. Як основний стимул відновлення у 2021 р. слід відзначити високий ступінь інтеграції економіки Південної Кореї та Китаю [5].

4,8% та 2,2% – оціночне скорочення економіки Південної та Південно-Східної Азії у 2020 р. Орієнтовні темпи економічного відновлення у 2021 р. – 3,9% та 4,3% відповідно.

Індію вразила рецесія 2020 р. через жорсткі карантинні обмеження, які призвели до зупинки виробництва в усій країні. І хоча, за попередніми прогнозами, 2021 р. мав і для Індії стати роком економічного відновлення, станом на кінець березня почалася нова хвиля захворюваності, у відповідь на що країна знову вжила досить жорстких карантинних обмежень.

Уряди Індонезії та Малайзії аналогічно до інших країн світу прийняли масштабні програми державної допомоги, які включали широкий інструментарій стимулювання фінансової активності задля підтримки попиту та протидії спаду економічної активності.

Економіка Таїланду гостро відреагувала на скорочення пасажирських авіаперевезень та туристичного сектору в цілому, що й стало основною причиною рецесії 2020 р.

Уряду В'єтнаму вдалося успішно реалізувати низку заходів з обмеження поширення коронавірусної інфекції, що дало змогу послабити негативний вплив пандемії на економічну діяльність. У 2021 р. очікується повернення на докризовий рівень економічного зростання.

Скорочення ВВП для Західної Азії у 2020 р. – 4,5%, із подальшим очікуваним відновленням 3,6% у 2021 р. Причинами таких економічних результатів є як COVID-19, так і скорочення попиту на нафту на міжнародних ринках, скорочення обсягів видобутку нафти відповідно до угоди ОПЕК. Поєднання цих чинників призвело до різкого зниження економічної активності в регіоні за останні десятиліття, а падіння доходів, спричинене зниженням цін на нафту, суттєво обмежило спроможність національних урядів надавати фінансову підтримку.

Ці чинники у поєднанні із жорсткими економічними санкціями підштовхнули економіку Ірану до посилення рецесії, яка, за оцінками експертів ЮНКТАД, триватиме й надалі.

Уряд Саудівської Аравії намагався балансувати між необхідністю надання фінансової підтримки бізнесу та домогосподарствам та зі зростаючим тиском на державний бюджет. Так, у травні 2020 р. було прийнято рішення щодо суттєвого скорочення державних витратів та підвищення податків на споживчі товари для зниження бюджетного дефіциту.

За першими підрахунками, для Африки результати 2020 р. – це скорочення економіки регіону на 3%. Тоді як очікуване зростання на 2021 р. становить 3,5%. Урядами багатьох країн Африки ще на початку березня 2020 р. було вжито низку заходів із протидії поширенню COVID-19, які стримали спалах захворюваності, але водночас спричинили відчутні негативні економічні наслідки: зростання бідності, посилення розмежування населення за рівнем доходів, загострення ситуації у сфері соціального захисту через відсутність дієвих механізмів.

У межах Африканського континенту Нігерія, Ангола та інші країни – експортери нафти зазнали збитків через поєднання відразу двох негативних чинників: падіння цін на нафту-сирець на міжнародних ринках сировини та COVID-19.

ПАР найбільше з країн регіону постраждала від поширення COVID-19, що у сукупності з повільним економічним зростанням та макроекономічним дисбалансом, що були помітним ще у 2019 р., призвело до серйозної рецесії.

Для Ефіопії та Кенії негативні наслідки пандемії були ускладнені нашествиям сарани, яка винищила сільськогосподарські посіви.

Руанду, яка була однією з найбільш швидкозростаючих економік Африканського континенту, також спіткав економічний спад у 2020 р. Основні причини – скорочення попиту на товари основних експортних груп (продукція сільського господарства та добувної промисловості) на міжнародних ринках та скорочення надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) [4, с. 30].

Ще один негативний вплив COVID-19 на країни Африки – це відкладення на невизначений термін старту функціонування Африканської континентальної зони вільної торгівлі (African Continental Free Trade Area), який мав відбутися 1 липня 2020 р. [6, с. 21].

Загалом варто зауважити, що розвинені країни великою мірою постраждали від поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію, високої смертності хворих та великого навантаження на систему охорони здоров'я. Тоді як економічний спад у багатьох країнах, що розвиваються, особливо в найменш розвинених країнах Африки, був спричинений більшою мірою превентивними карантинними обмеженнями, зниженням міжнародного попиту, цін на нафту та рецесії глобальної економіки у цілому, тоді як рівень захворюваності у цих країнах залишався переважно низьким.

У секторальному розрізі локдаун та COVID-19 найбільше уразили сектор послуг, особливо сферу розваг, туризм та готельно-ресторанний бізнес. Специфіка ж сфери послуг полягає у тому, що локдаун для них означає втрати доходу, які неможливо компенсувати прибутком у подальші періоди, оскільки у стадії погасання соціальної активності готелі не можуть бути заповненими більш як на 100%, одні й ті ж самі заклади харчування люди не відвідують два рази на день, у більшості населення відпустка тільки раз на рік тощо.

Вплив локдаунів першої половини 2020 р. хоча й був менш відчутним для промисловості, ніж для сектору послуг, але теж значним. Особливо для індустрії виробництва споживчих товарів тривалого користування, запаси яких різко збільшилися у відповідь на скорочення споживчого попиту на товари не першого вжитку. На відміну від них сектори промисловості, які виробляли товари першого вжитку, так само як і система охорони здоров'я, працювали на повну потужність, незважаючи на негативні фактори COVID-19. Зокрема, весь 2020 р. по всьому світу спостерігалось збільшення попиту та виробництва медичного обладнання, так само як і попиту на їжу та базові товари першого вжитку. У періоди жорстких локдаунів максимально збільшувалося навантаження на продовольчі супермаркети, аптеки та їхні дистрибуційні мережі.

Таким чином, під час локдаунів утворилися нові диспропорції в економічній системі: окремі галузі зазнавали величезних збитків і опинилися на грані виживання, суттєво зросло безробіття; інші, навпаки, працювали на повну потужність 24/7, і працівники вимушені були працювати понаднормово.

Однак домінуючими були все ж таки негативні наслідки локдаунів та пандемії, які спричинили переважання пропозиції над попитом, зростання безробіття та зниження доходів домогосподарств як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Розвинені країни вжили безпрецедентних кроків задля утримання

ситуації, основними з яких були виплати працівникам, які тимчасово втратили роботу (табл. 1).

Особливості державних програм кредитування бізнесу у США, Великій Британії, Німеччині та Франції представлено в табл. 2.

За оцінками Міжнародної організації праці, у першому півріччі 2020 р. скорочення обсягу робочого часу у світовій економіці було співставним зі скороченням 435 млн робочих місць (повна зайнятість) [3]. І тоді як розвинені країни впроваджували програми державної підтримки, країни, що розвиваються, не мали для цього достатнього фінансового ресурсу.

На кінець 2019 р. сума зовнішнього боргу країн, що розвиваються, досягла 10 трлн дол., що вдвічі перевищує показник 2009 р. (4,5 трлн дол.). Ураховуючи глобальне економічне середовище, де превалювали короткострокові спекулятивні очікування інвесторів та зростання нерівномірності доходів над стабільним від-

новленням сукупного попиту, зростання зовнішнього боргу країн, що розвиваються, не супроводжувалося зростанням ВВП. Відповідно, середнє співвідношення сукупного зовнішнього боргу до ВВП усіх країн, що розвиваються, зросло з 25% у 2009 р. до 29% у 2019 р. Однак цей показник збільшиться до 38%, якщо для його розрахунку виключити Китай із числа країн, що розвиваються, як надзвичайно потужну економіку з низьким співвідношенням зовнішнього боргу до ВВП.

Зростання зовнішнього боргу країн, що розвиваються, продовжувало абсорбувати зростаючу частку їхніх ресурсів. Коефіцієнт загального зовнішнього боргу до експорту зріс до 111% для всіх країн, що розвиваються, зі 105% у 2008 р., тобто до рівня 2003 р. Аналогічно продовжував збільшуватися й тягар обслуговування зовнішнього боргу: у 2019 р. країни, що розвиваються, витратили 14,5% експортних доходів на обслуговування зовнішнього боргу (для порівняння: у 2011 р.

Таблиця 1

Програми збереження робочих місць для окремих розвинених країн

	США	Велика Британія	Німеччина	Франція
Назва	Paycheck Protection Program	Coronavirus Job Retention Scheme	Kurzarbeitgeld	Chômage partiel / activité partielle
Принцип дії	Гарантовані банківські позики малого та середнього бізнесу, що конвертуються у гранти, якщо роботодавець зберігає робочі місця чи наймає нових працівників	Уряд відшкодовує 80% валової заробітної плати працівникам, які на період локдауну залишилися без роботи	Уряд відшкодовує 60% чистої заробітної плати працівникам, які на період локдауну залишилися без роботи (67% для працівників із дітьми)	Уряд відшкодовує 84% чистої заробітної плати працівникам, які на період локдауну залишилися без роботи
Компенсація зайнятим	Жодних вимог	80% заробітної плати до локдауну + допомога компанії	60%/67% заробітної плати до локдауну + допомога компанії	84% заробітної плати до локдауну (100% у випадку, якщо працівник отримував мінімальну заробітну плату) + допомога компанії
Державне відшкодування	100% від фактичного фонду заробітної плати (плюс надбавка до витрат на оплату праці)	80% заробітної плати до локдауну на кожного працівника	60%/67% заробітної плати до локдауну на кожного працівника	84% заробітної плати до локдауну (100% у випадку, якщо працівник отримував мінімальну заробітну плату)
Внески на соціальне страхування	Підлягає компенсації	Підлягає компенсації	Звільнено від сплати	Звільнено від сплати для заробітних плат, які менші у 3 рази за мінімальну
Поширюється	Малий та середній бізнес (до 500 працівників)	Усі компанії	Усі компанії, якщо мінімум 10% працівникам скорочено робочий час на 10%	Усі компанії
Верхня межа заробітної плати	100 000 дол. / працівник	2 500 фунтів стерлінгів/місяць	4 687 євро/місяць	5 485 євро / місяць (4,5 мінімальні заробітні плати)
Умови надання державної підтримки	Кредит комерційних банків Грант залежно від чисельності персоналу на кінець локдауну	Договір із працівником	Колективний договір	Дозвіл органу державної влади
Вимоги до умов зайнятості	Немає	Працівник не працює у період локдауну та немає інших джерел доходу	Працівник не працює у період локдауну та немає інших джерел доходу	Працівник не працює у період локдауну та немає інших джерел доходу

Джерело: складено за [5, с. 10]

Таблиця 2

Програми кредитування бізнесу окремих розвинених країн

	США	Велика Британія	Німеччина	Франція
Назва	Paycheck Protection Program	Coronavirus Business Interruption Loan Scheme	Wirtschaftsstabilisierungsfond + KfW Special Program	Prêt garanti par l'État
Принцип дії	Банківські позики, що фінансуються державою, для МСБ. Конвертуються у гранти, якщо роботодавець зберігає робочі місця чи наймає нових працівників	Гарантії	Гарантії за банківськими позиками + субсидовані кредити KfW	Гарантії за банківськими позиками
Покриття	100%	100% до 250 тис фунтів стерлінгів; 80% на суму, що перевищує 250 тис фунтів стерлінгів	90% – для малого бізнесу; 70% – для великого бізнесу	90% – для малого бізнесу; 80% – для великого бізнесу
Відсоткова ставка	Фіксована ставка – 1%. Кредитори отримують компенсацію від держави.	Кредитні канікули – 12 місяців. Після – встановлюється кредитором.	Кілька різних схем з різними відсотковими ставками	Кредитні канікули – 6 місяців. Після – низька відсоткова ставка.
Термін погашення	2 роки	До 6 років	До 5 років	1 рік, з можливістю пролонгації до 5 років
Поширюється	Малий та середній бізнес (до 500 працівників)	Усі компанії	Усі компанії, якщо мінімум 10% працівникам скорочено робочий час на 10%	Усі компанії

Джерело: складено за [5, с. 11]

цей показник становив 7,8% – найнижчий показник за всю історію статистичних досліджень ЮНКТАД). Співвідношення ж зовнішнього боргу до державних доходів зросло з 2,7% у 2012 р. до 4,7% у 2019 р. Однак для країн – експортерів нафти, які гостро відчували негативний вплив скорочення світових цін на нафту, та країн, що розвиваються, із середнім рівнем доходу цей показник був наближеним до 25% на кінець 2019 р.

Разом із цим спроможність країн, що розвиваються, застрахуватися від зовнішніх потрясінь за рахунок міжнародних запозичень почала послаблюватися. Тоді як співвідношення короткострокового зовнішнього боргу до резервів скоротилося практично в два рази з пікового значення у 2009 р. у 544% до 279% у 2019 р. [8]. Така ситуація зумовила політику боротьби з кризою COVID-19 країн, що розвиваються, у 2020 р., а також викликала занепокоєння щодо спроможності їх виходу з кризи у 2021 р., оскільки вказує на обмежену спроможність подолати поточну кризу ліквідності.

Криза COVID-19 негативно відобразилася й на обсягах ПІІ (рис. 1). Так, світові обсяги ПІІ у 2020 р. скоротилися на 42%, до 859 млрд дол., на противагу 1,5 трлн дол. у 2019 р. Такий низький обсяг притоку ПІІ востаннє спостерігався у 1990-х роках і є на більш як 30% нижчий за обсяг потоків ПІІ у період світової фінансової кризи 2008–2009 рр. [9]. Невизначеність щодо подальшого розвитку пандемії COVID-19 та глобального середовища інвестиційної політики продовжуватиме впливати на потоки ПІІ у 2021 р. Очікується, що інвестори залишатимуться обережними у вкладенні капіталу у нові зарубіжні виробничі активи.

Скорочення ПІІ передусім зачепило розвинені країни, надходження ПІІ до яких скоротилося на 69%, до позначки у 229 млрд дол. у 2020 р., з яких до країн Пів-

нічної Америки надійшло 166 млрд дол. (скорочення становило 46% порівняно з 2019 р.). Обсяг операцій із транскордонних злиттів та поглинань зменшився на 43%, а проєктів інвестування з нуля (greenfield investment) – на 29%, угод з проєктного фінансування – на 2%.

У США зафіксовано падіння ПІІ на 49%, еквівалентом яких є 134 млрд дол., передусім у таких секторах, як оптова торгівля, фінанси та виробництво. Транскордонні продажі активів США іноземним інвесторам упали на 41%, переважно у первинному секторі.

Потоки ПІІ у країни Європи також набули від'ємного значення: відтік капіталу становив 4 млрд дол. При цьому слід ураховувати, що до Великої Британії надійшло 0 дол. ПІІ, у т. ч. через економічні наслідки Brexit.

На тлі загальноєвропейської негативної тенденції надходження ПІІ до Швеції у 2020 р. збільшилися удвічі – з 12 до 29 млрд дол. А до Іспанії – на 52% завдяки кільком потужним угодам про злиття та поглинання. Так, Cinven, KKR and Providence (США) придбали 86% Masmovil (Іспанія).

Серед інших помітних тенденцій 2020 р.:

- скорочення надходжень ПІІ до Австралії на 46%, до 22 млрд дол.;
- зростання потоків ПІІ до Ізраїлю – з 18 до 26 млрд дол.;
- незначне зростання вхідних ПІІ до Японії – з 15 до 17 млрд дол.

Надходження ПІІ до країн, що розвиваються, зменшилися на 12% у 2020 р., вони становили 616 млрд дол. Падіння становило:

- 37% – у Латинській Америці та Карибському басейні;
- 31% – в АСЕАН;
- 18% – в Африці;
- 4% – у країнах Азії, що розвиваються.

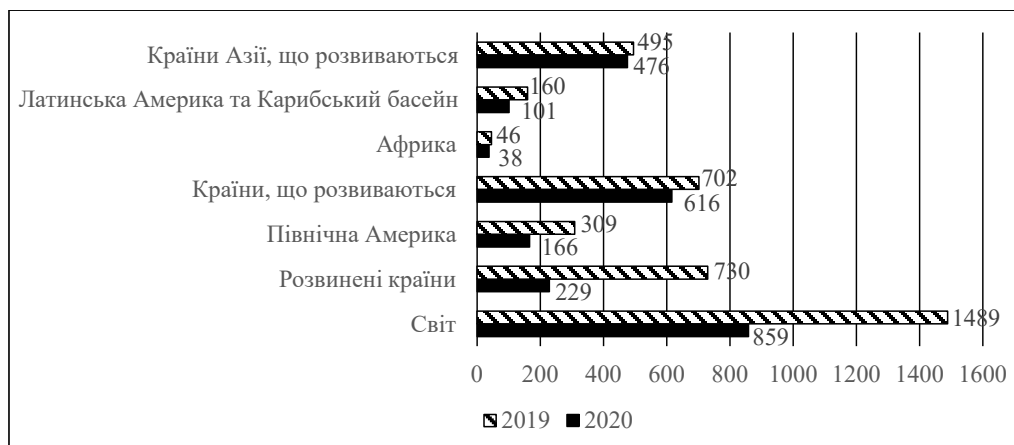

Рис. 1. Обсяги прямих іноземних інвестицій у 2019–2020 рр., млрд дол.

Джерело: складено за [10]

Водночас країнам Азії, що розвиваються, у цілому вдалося залучити 476 млрд дол. Серед лідерів – Китай із приростом у 4%, або загальним обсягом у 163 млрд дол., які припали переважно на ІКТ та фармацевтичну промисловість.

Прогноз ПІІ на 2021 р. є неоптимістичним, окрім сфери ІТ та охорони здоров'я. Очікується, що збільшення глобальних потоків ПІІ відбуватиметься переважно не через інвестиції у виробничі активи, а через транскордонні злиття та поглинання, передусім в ІТ (платформи електронної комерції, послуги з обробки даних та цифрові платежі) та сфері охорони здоров'я.

Штаб-квартири компаній, які запланували поглинання на 2021 р., розташовані переважно у розвинених країнах, передусім у Європі, однак є й кілька активних покупців із країн, що розвиваються. Наприклад, інвестори з ПАР анонсували придбання активів у постачальників медичних послуг у країнах Африки та Азії [10].

Висновки. Криза COVID-19 уразила усі без винятку країни світу. Однак рівень ураження та політики національних урядів зі стабілізації ситуації різнилися. Розвинені країни найбільше постраждали від скорочення обсягів надходження ПІІ та від захворюваності населення, тоді як їхні фінансові позиції були достатніми для проведення масштабних програм підтримки бізнесу та домогосподарств.

Позиції ж більшості країн, що розвиваються (за винятком економік, які демонструють надвисокі темпи економічного зростання протягом останніх років), були ослаблені перманентними економічними проблемами, падінням світового попиту та падінням цін на нафту і за таких вихідних умов не мали потужностей для проведення масштабних програм підтримки бізнесу та домогосподарств. Ця група країн меншою мірою постраждала від поширення захворюваності, ніж від економічних наслідків COVID-19 для світової економіки.

Хоча загальний прогноз на 2021 р. передбачає часткове економічне відновлення, однак очікується збереження негативних тенденцій: зростання рівня безробіття, банкрутство (передусім МСБ, що вистояв у 2020 р.), уразливість глобальних ланцюгів постачання, низький попит на товари та послуги, низький рівень довіри громадян до економічної системи та національних урядів, збільшення боргового навантаження приватного та державного секторів.

Однак кризові явища матимуть різну силу та відмінні прояви у різних країнах світу, і найбільш деструктивними будуть у країнах, що розвиваються, країнах, які не можуть одночасно долати кризові явища у системі охорони здоров'я та економіці у цілому, що зумовлено роками жорсткої економії, обслуговуванням великого державного боргу, слабкістю політичної та економічної систем.

Відповідно до прогнозів експертів ЮНКТАД (зроблених наприкінці 2020 р.), хоча у 2021 р. матиме місце часткове відновлення, світової економіці все ж таки не вдасться досягти показників 2019 р. Як основні причини цього можна назвати такі:

- скорочення світової економіки у 2020 р. (4,3%) перевищує прогноз зростання світової економіки на 2021 р. (становив 4,1%).

- утрата доходів домогосподарств у 2020 р. суттєво скоротила обсяг заощаджень та призвела до зростання боргових зобов'язань. Очікується подальше збільшення обсягу боргових зобов'язань у 2021 р. За таких умов неможливим є повернення витрат домогосподарств на докризовий рівень;

- політика центральних банків була швидкою та ефективною, й у 2020 р. вдалося уникнути світової фінансової кризи. Однак виключно інструментів грошово-кредитної політики недостатньо, щоб повернути світову економіку на докризовий рівень. Вони мають бути доповнені фіскальним стимулом, масштаб та склад якого мають відповідати викликам кризи COVID-19;

- відновлення економіки швидкими темпами можливе у разі збільшення державного боргу та дефіцитів національних економік. Але, як показує досвід фінансової кризи 2008–2009 р., нарощування державного боргу та дефіциту стримується національними урядами. Тому, за прогнозами ЮНКТАД, ріст світової економіки на початку 2021 р. може бути призупинений уже у другому півріччі 2021 р.

Однак станом на початок 2021 р. світ охопила нова хвиля поширення COVID-19 та нові локдауни, що може призвести до структурних зрушень у міжнародній торгівлі, зміни обсягів міжнародного руху капіталу, обсягів виробництва, змін динаміки та напрямів міжнародних міграційних потоків робочої сили.

Список використаних джерел:

1. Вашченко А.В., Сидоренко К.В. Сучасні антикризові стратегії розвинених країн світу. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 24–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-4>
2. Грицюк Н.О., Сак Т.В. Вплив пандемії COVID-19 на світову економіку. *Економічний простір*. 2021. № 165. С. 33–38. DOI: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/780/757>
3. Protecting the life and health of workers during the COVID 19 pandemic: Overview of national legislative and policy responses. ILO, 2021. URL: https://www.ilo.org/global/research/publications/WCMS_767389/lang--en/index.htm
4. Trade and Development Report 2020. From Global Pandemic to Prosperity for All: Avoiding Another Lost Decade. UNCTAD, 2020. URL: <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2020>
5. Aum S., Lee Sy and Shin Y. COVID-19 doesn't need lockdowns to destroy jobs: The effect of local outbreaks in Korea. Working Paper No. 27264. National Bureau of Economic Research, 2020. URL: <https://www.nber.org/papers/w27264>
6. The Least Developed Countries Report 2020. Productive Capacities for the New Decade. UNCTAD, 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ldcr2020_en.pdf
7. Blanchard, O., T. Philippon and J. Pisani-Ferry. A new policy toolkit is needed as countries exit COVID-19 lockdowns. Policy Contribution 12/2020, Bruegel. URL: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/06/PC-12-2020-230620.pdf>
8. Credit Trends: Global Refinancing-Rated Corporate Debt Due Through 2025 Totals \$11.3 Trillion. S&P (Standard & Poor), 2020. URL: <https://www.spglobal.com/ratings/en/research/articles/210208-credit-trends-global-refinancing-rated-corporate-debt-due-through-2025-totals-11-3-trillion-11828370#:~:text=About%20%2411.3%20trillion%20in%20corporate,to%20mature%20globally%20through%202025.&text=New%20issuance%20in%202020%20contributed,which%20now%20totals%20%2422.1%20trillion>
9. World Investment Report 2020. International production beyond the pandemic. UNCTAD, 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf
10. Global foreign direct investment fell by 42% in 2020, outlook remains weak. UNCTAD, 2020. URL: <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-fell-42-2020-outlook-remains-weak>

References:

1. Vashchenko A.V., Sydorenko K.V. (2020) Suchasni antykrizovi stratehii rozvynenykh krain svitu. *Ekonomichnyi prostir*, no. 159, pp. 24–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-4> (in Ukrainian)
2. Hrytsiuk N.O., Sak T.V. (2021) Vplyv pandemii COVID-19 na svitovu ekonomiku. *Ekonomichnyi prostir*, no. 165, pp. 33–38. DOI: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/780/757> (in Ukrainian)
3. Protecting the life and health of workers during the COVID 19 pandemic: Overview of national legislative and policy responses. ILO (2021). Available at https://www.ilo.org/global/research/publications/WCMS_767389/lang--en/index.htm
4. Trade and Development Report 2020. From Global Pandemic to Prosperity for All: Avoiding Another Lost Decade. UNCTAD (2020). Available at <https://unctad.org/webflyer/trade-and-development-report-2020>
5. Aum S., Lee Sy and Shin Y. (2020) COVID-19 doesn't need lockdowns to destroy jobs: The effect of local outbreaks in Korea. Working Paper No. 27264. National Bureau of Economic Research. Available at <https://www.nber.org/papers/w27264>
6. The Least Developed Countries Report 2020. Productive Capacities for the New Decade. UNCTAD (2020). Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/ldcr2020_en.pdf
7. Blanchard O., T. Philippon and J. Pisani-Ferry. A new policy toolkit is needed as countries exit COVID-19 lockdowns. Policy Contribution 12/2020, Bruegel (2020). Available at: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/06/PC-12-2020-230620.pdf>
8. Credit Trends: Global Refinancing-Rated Corporate Debt Due Through 2025 Totals \$11.3 Trillion. S&P (Standard & Poor) (2020). Available at: <https://www.spglobal.com/ratings/en/research/articles/210208-credit-trends-global-refinancing-rated-corporate-debt-due-through-2025-totals-11-3-trillion-11828370#:~:text=About%20%2411.3%20trillion%20in%20corporate,to%20mature%20globally%20through%202025.&text=New%20issuance%20in%202020%20contributed,which%20now%20totals%20%2422.1%20trillion>
9. World Investment Report 2020. International production beyond the pandemic. UNCTAD (2020). Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf
10. Global foreign direct investment fell by 42% in 2020, outlook remains weak. UNCTAD (2020). Available at: <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-fell-42-2020-outlook-remains-weak>